

INSTYTUT CYBERNETYKI TECHNICZNEJ POLITECHNIKI WROCŁAWSKIEJ
ZAKŁAD SZTUCZNEJ INTELIGENCJI I AUTOMATÓW

Ćwiczenia laboratoryjne z Logiki Układów Cyfrowych

ćwiczenie 203

temat: UKŁADY SEKWENCYJNE

1. CEL ĆWICZENIA

Celem ćwiczenia jest zapoznanie się z podstawowymi elementami sekwencyjnych – przerzutnikami – układów logicznych oraz metodami syntezy złożonych układów sekwencyjnych – rejestrów, układów licznikowych i sumatorów szeregowych.

2. PROGRAM ĆWICZENIA

1. Realizacja i analiza pracy wybranych typów przerzutników asynchronicznych i synchronicznych
  - a) określenie tablic stanów oraz tablic wzbudzeń przerzutników typu: RS, JK, D, T
  - b) konwersje typu przerzutnika
2. Projektowanie i realizacja układów zbudowanych z przerzutników
  - a) rejestrów
  - b) układów licznikowych – synteza liczników synchronicznych
  - c) szeregowych sumatorów akumulujących

3. PROBLEMATYKA ĆWICZENIA

Układy cyfrowe można podzielić na dwie podstawowe grupy:

- układy kombinacyjne
- układy sekwencyjne

Układy kombinacyjne charakteryzują się jednoznacznością stanu wyjść od stanu wejść.

Układy sekwencyjne mają możliwość pamiętania stanów logicznych. Zatem, stan wyjść uzależniony jest zarówno od stanu wejść, jak i od stanu elementów pamięciowych układu. Elementarnymi układami pamięciowymi są przerzutniki umożliwiające pamiętanie jednego bitu informacji.

4. WIADOMOŚCI PODSTAWOWE

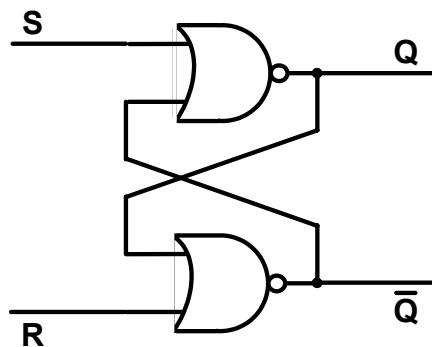
4.1. Przerzutniki

Przerzutniki są układami wyposażonymi w przynajmniej dwa wejścia i z reguły dwa wyjścia. Można wyróżnić trzy rodzaje wejść przerzutników:

- zegarowe – inaczej synchronizujące lub wyzwalające
- informacyjne
- programujące

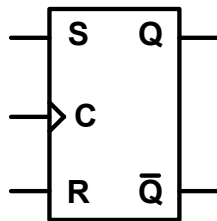
Przerzutniki z wejściem zegarowym (C) nazywane są przerzutnikami synchronicznymi, bez wejścia zegarowego asynchronicznymi. Wejścia programujące pozwalają ustawiać (*Set*, *Preset*) lub zerować (*Reset*, *Clear*) stan przerzutnika w sposób asynchroniczny. Działanie przerzutnika opisywane jest przez tablicę stanów przedstawiającą stany na wejściach informacyjnych i wyjściach przed wystąpieniem sygnału zegarowego (chwila t) oraz wynikający z nich (według funkcji układu) stan wyjść po wystąpieniu sygnału zegarowego (chwila $t+1$).
Poniżej przedstawione zostaną podstawowe typy przerzutników wraz z tablicą stanów i równaniami logicznymi.

Asynchroniczny przerzutnik RS

R	S	Q(t)	Q(t+1)
0	0	0	0
0	0	1	1
0	1	0	1
0	1	1	1
1	0	0	0
1	0	1	0
1	1	0	-
1	1	1	-

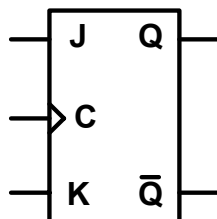
Synchroniczny przerzutnik RS

$$Q(t+1) = S(t) + \bar{R}(t) Q(t)$$

S(t)	R(t)	Q(t+1)
0	0	Q(t)
0	1	0
1	0	1
1	1	?

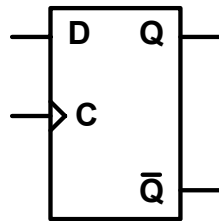
Synchroniczny przerzutnik JK

$$Q(t+1) = J(t) \bar{Q}(t) + \bar{K}(t) Q(t)$$

J(t)	K(t)	Q(t+1)
0	0	Q(t)
0	1	0
1	0	1
1	1	$\bar{Q}(t)$

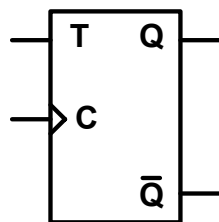
Synchroniczny przerzutnik D

$$Q(t+1) = D(t)$$

D(t)	Q(t+1)
0	0
1	1

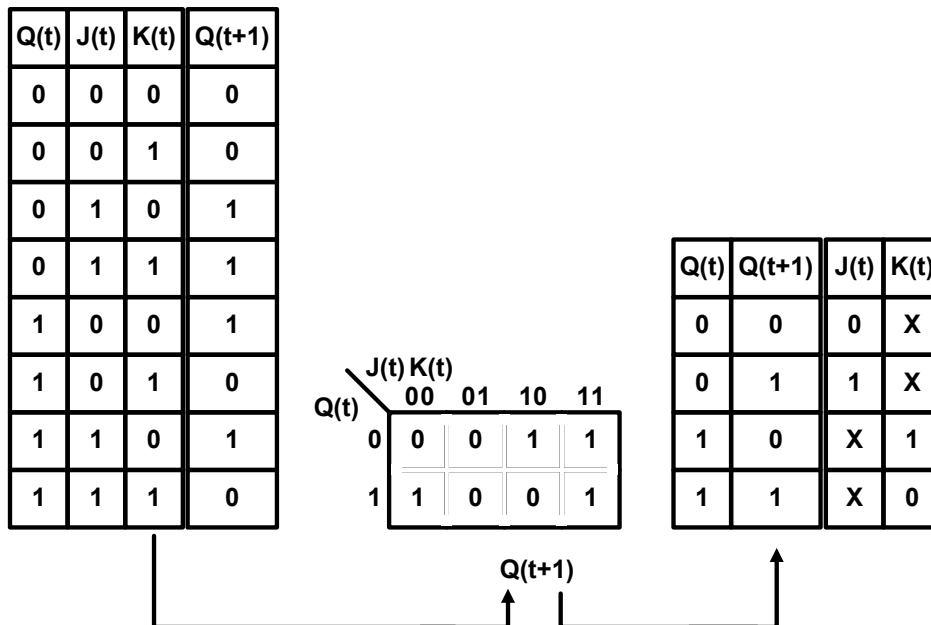
Synchroniczny przerzutnik T

$$Q(t+1) = T(t) \oplus Q(t)$$

T(t)	Q(t+1)
0	Q(t)
1	$\bar{Q}(t)$

Aby określić stan wejść przerzutnika, niezbędny do założonej zmiany stanu, korzysta się z tak zwanej tablicy wzbudzeń. Można ją uzyskać przez przejście od pełnej tablicy stanów do tablicy Karnaugh'a. Pokazane to zostanie na przykładzie przerzutnika JK.

4.2 Synteza układu sekwencyjnego

Ponieważ synteza układu sekwencyjnego asynchronicznego wymaga uwzględnienia opóźnień we wszystkich drogach rozchodzenia się sygnałów wejściowych jest zadaniem pracochłonnym i trudnym, dlatego też nie zostanie tutaj umówiona. Przedstawiona zostanie synteza układu synchronicznego.

Stan logiczny układu synchronicznego jest określany przez zbiór stanów wszystkich przerzutników wchodzących w jego skład i synchronizowanych sygnałem zegarowym. Maksymalna liczba stanów układu zawierającego n przerzutników wynosi 2^n . Sekwencję stanów można przedstawić w postaci grafu stanów lub tablicy stanów.

Synteza synchronicznego układu sekwencyjnego polega na:

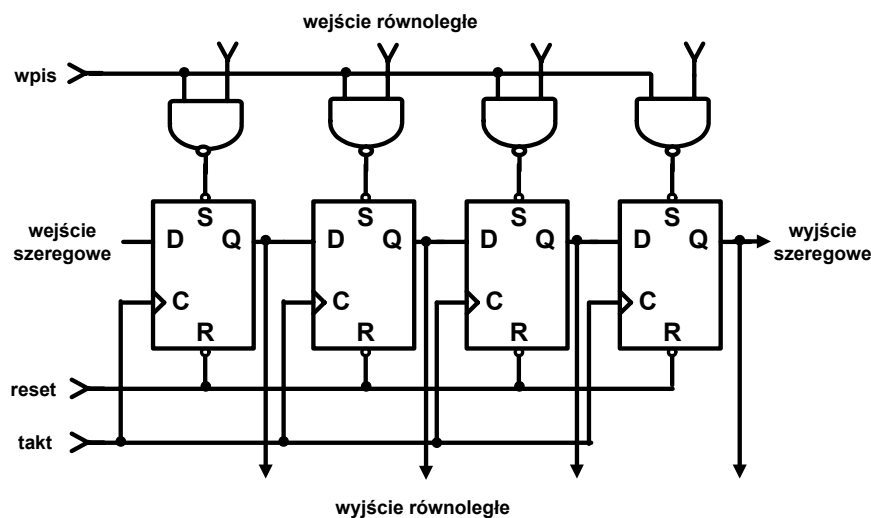
- określeniu liczby i typu przerzutników wymaganych do jego realizacji,
- przedstawieniu żądanej sekwencji stanów w postaci tablicy stanów,
- sporządzeniu tablic Karnaugh'a dla wejść poszczególnych przerzutników, na podstawie tablicy stanów i tablicy wzbudzeń wybranego przerzutnika,
- minimalizacji funkcji przełączających poszczególnych wejść przerzutników,
- praktycznej realizacji układu, na podstawie powyższych funkcji, przy użyciu odpowiednich funkcyj logicznych

Poniżej przedstawione zostaną podstawowe układy konstruowane z przerzutników, mające szerokie zastosowanie praktyczne.

4.3 Układy rejestrowe

Rejestry szeregowe mogą być przystosowane do przesuwania wprowadzanej informacji w jednym kierunku (rejestry jednokierunkowe) bądź w obu kierunkach (rejestry rewersyjne). Rejestry budowane są z przerzutników.

Poniżej pokazano przykład 4-bitowego rejestru przesuwającego, zbudowanego z przerzutników typu D.

4.4 Układy licznikowe

Licznik jest sekwencyjnym układem cyfrowym zliczającym i pamiętającym liczbę impulsów podawanych na jego wejście zliczające. Stan początkowy jest zazwyczaj ustawiany osobnym wejściem.

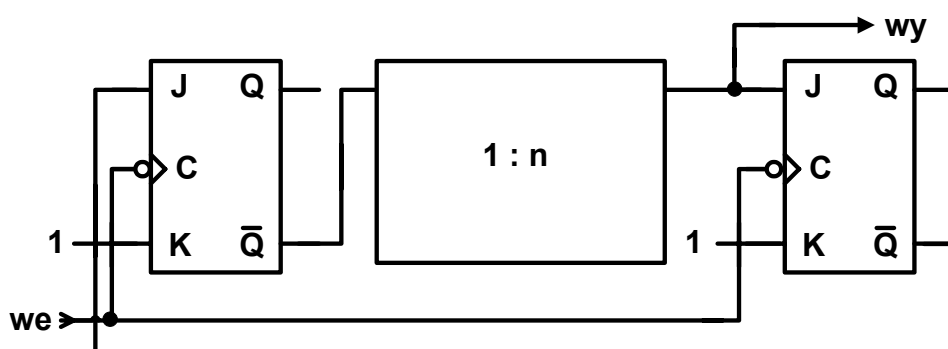
Licznik przechodzący cyklicznie przez N wyróżnionych stanów nazywany jest licznikiem modulo N . Jeżeli zaś przechodzi on przez te stany jednokrotnie i po osiągnięciu stanu końcowego musi być sprowadzony do stanu początkowego jest licznikiem do N . Licznik zawierający n przerzutników może mieć maksymalną pojemność 2^n .

Ze względu na kierunek zliczania liczniki dzielimy na:

- jednokierunkowe:
  - a) zliczające w przód,
  - b) zliczające w tył
- dwukierunkowe (rewersyjne)

Jeśli impulsy zliczane podawane są na wejścia zegarowe wszystkich przerzutników, to licznik nazywamy synchronicznym, jeśli zaś na jedno lub tylko niektóre z wejść zegarowych – asynchronicznym lub asynchroniczno-synchronicznym.

Synteza liczników asynchronicznych może być przeprowadzona na dwa sposoby:
- metoda rozkładu liczby N na czynniki – wykorzystując podstawowy układ licznika asynchronicznego zliczającego modulo $(2n+1)$ podany poniżej oraz elementarne układy dzielników (przez dwa – dwójka licząca, przez cztery – dwie dwójki liczące).

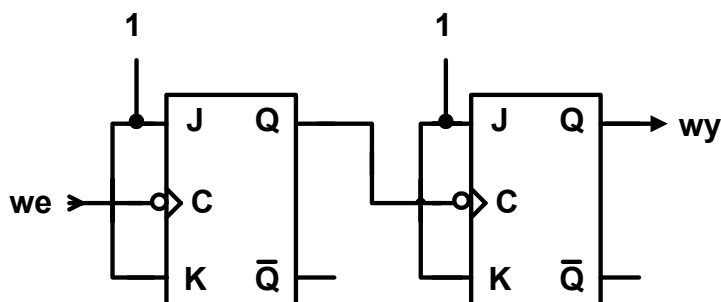

Przykład 1

Zaprojektować licznik asynchroniczny zliczający mod 9.

$$9 = 2 \cdot 4 + 1, n = 4$$

Układ licznika można więc uzyskać wstawiając w ogólnym schemacie logicznym licznika moduł dzielnika przez 4 zrealizowanym następująco:

- przez zbudowanie licznika składającego się z n ($N \leq 2^n$) dwójek liczących połączonych szeregowo i uzupełnienie go o układ dekodujący stan N licznika oraz zerujący go przy tym stanie.

4.4.1 Synteza liczników synchronicznych

Funkcje przełączające dla poszczególnych wejść przerzutników uzyskiwane są z tablic Karnaugh'a, które tworzone są na podstawie tablicy stanów licznika i tablicy wzbudzeń dla wybranego typu przerzutnika.

Poniżej pokazano syntezę licznika modulo 16, zliczającego w przód w naturalnym kodzie dwójkowym. Wykorzystano przerzutniki JK.

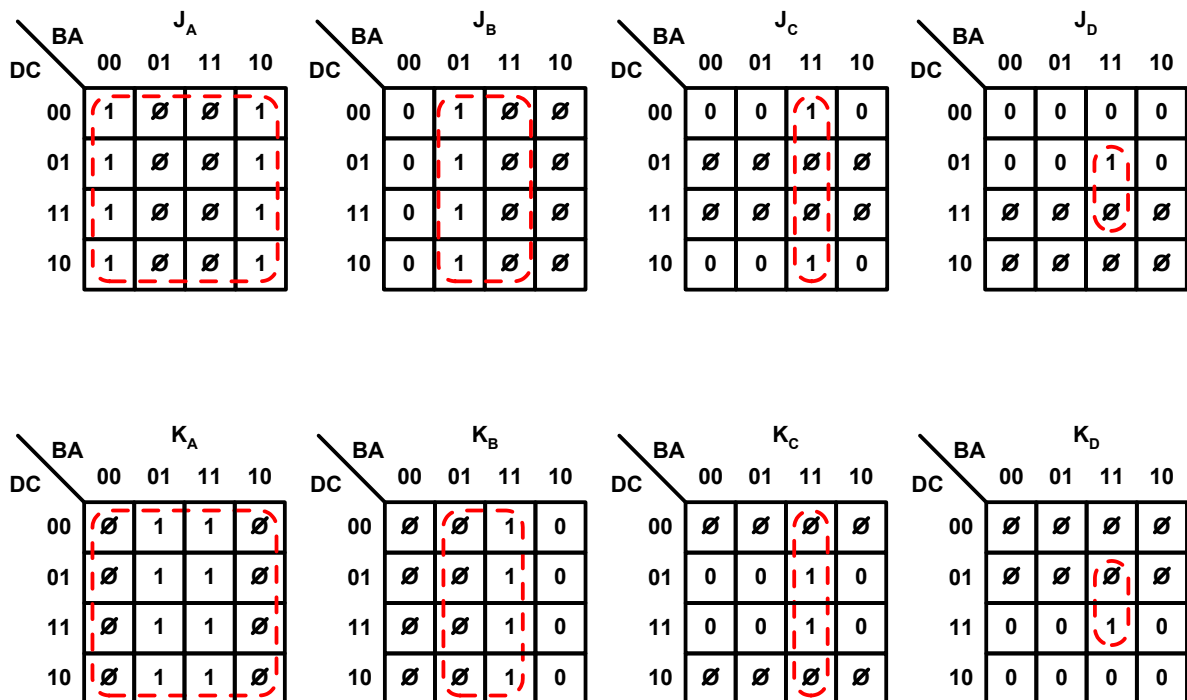
Tablica stanów:

D C B A				D C B A					
0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
1	0	0	0	1	2	0	0	1	0
2	0	0	1	0	3	0	0	1	1
3	0	0	1	1	4	0	1	0	0
4	0	1	0	0	5	0	1	0	1
5	0	1	0	1	6	0	1	1	0
6	0	1	1	0	7	0	1	1	1
7	0	1	1	1	8	1	0	0	0
8	1	0	0	0	9	1	0	0	1
9	1	0	0	1	10	1	0	1	0
10	1	0	1	0	11	1	0	1	1
11	1	0	1	1	12	1	1	0	0
12	1	1	0	0	13	1	1	0	1
13	1	1	0	1	14	1	1	1	0
14	1	1	1	0	15	1	1	1	1
15	1	1	1	1	0	0	0	0	0

t $t + 1$

W tablicy stanów, w kolejnych wierszach, umieszczono stany licznika (stany wyjść przerzutników ABCD) w chwilach t i $t+1$. Znajomość tych stanów pozwala określić funkcje przełączające dla wejść J i K przerzutników. Symbol $\emptyset$ w tablicach Karnaugh'a (równoważne oznaczenia : *, X) oznacza dowolny stan logiczny (0 lub 1) i interpretowany jest tak, aby uzyskać najprostszą postać funkcji przełączającej.

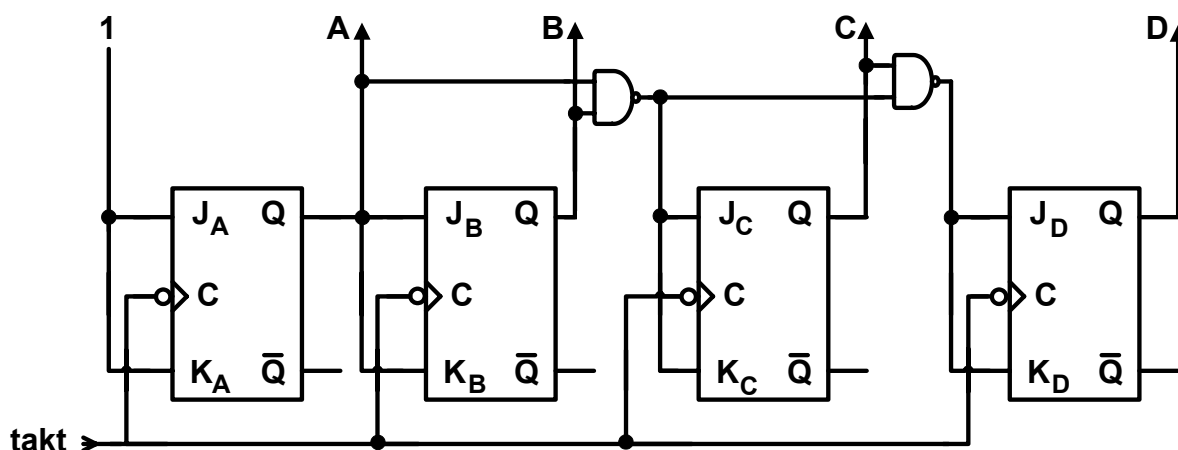
Tablice Karnaugh'a dla wejść przerzutników:

Na podstawie tablic Karnaugh'a można określić następujące funkcje przełączające:

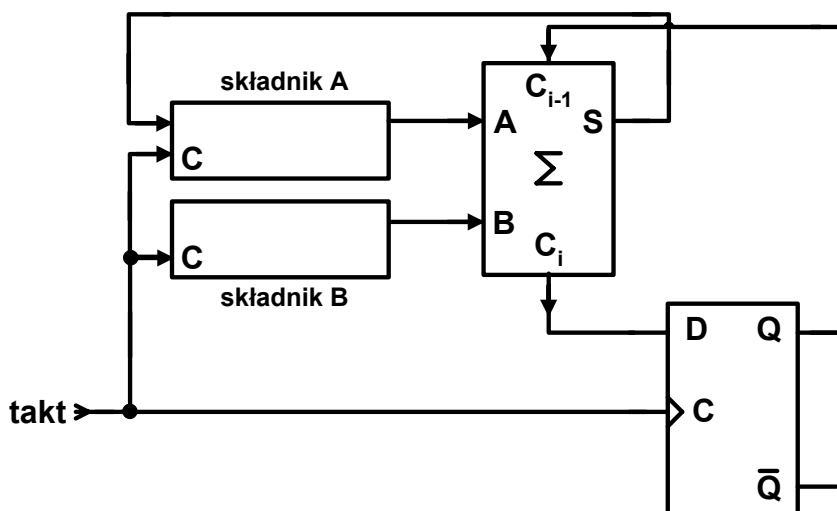
$$\begin{aligned} J_A &= K_A = 1 \\ J_B &= K_B = A \\ J_C &= K_C = AB \\ J_D &= K_D = ABC \end{aligned}$$

oraz strukturę licznika:

4.5 Sumatory szeregowe

Wykorzystując jednobitowy sumator pełny oraz rejestry przesuwające można zbudować wielopozycyjny sumator szeregowy akumulujący:

W każdym takcie zegarowym dodawane są (poczynając od najmniej znaczącej pozycji) bity składników oraz bit przeniesienia z poprzedniej pozycji, pamiętany w przerzutniku D. Wynik umieszczany jest w rejestrze składnika A. Na rysunku nie pokazano układów wpisu składników oraz zerowania przerzutnika D.

5. PRZEBIEG ĆWICZENIA

Dla podanych zadań należy:

- zaprojektować układ, ewentualnie przeprowadzić syntezę logiczną,
- zmontować układ wykorzystując dostępne elementy,
- sprawdzić poprawność działania układu.

Zadania do wykonania:

- Zbudować przerzutnik RS wykorzystując różne typy funktorów logicznych.
- Wykorzystując przerzutnik JK uzyskać pozostałe typy przerzutników.
- Zbudować układ konwersji informacji z postaci szeregowej na równoległą i odwrotnie.
- Zrealizować licznik o programowanej długości cyklu (mod 1–15) wykorzystując scalony licznik '93.
- Wykorzystując przerzutniki JK zbudować licznik synchroniczny modulo 6 zliczający wstecz.
- Zrealizować 4-bitowy, szeregowy sumator akumulujący.

6. SPRAWOZDANIE Z ĆWICZENIA

- Sformułować rozwiązywane problemy i przedyskutować wybrany sposób rozwiązania
- Przedstawić kolejne etapy syntezy układów (tablice stanów, tablice Karnaugh'a, schematy logiczne),
- Opisać sposób i wyniki testowania zbudowanych układów,
- Sformułować wnioski

LITERATURA

1. J. Pieńkoś, J. Turczyński, Układy scalone TTL w systemach cyfrowych. WKŁ, Warszawa 1986
2. W. Sasal, Układy scalone serii UCY 64/UCY 74, Parametry i zastosowania, WKŁ, Warszawa 1985
3. J. Kazimierczak, J. Kluska, A. Kaczmarek, Podstawy teorii automatów. Laboratorium, Wydawnictwo Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 1984
4. W. Krasieński, Doświadczenia z podstaw techniki cyfrowej, Politechnika Wroclawska, Wrocław 1988